

FEMINIZAM, RODNA IDEOLOGIJA, TRANSRODNOST. NEKI VIDOVI I STAV CRKVE

Zorica Maros

UDK:141.72
162.14:2-312-058.8
392.7
176:392.6
305.5
305:2-312.5-058.833-055.2
316.75
616.65-007.61
305-055.2-044.46
2-144.86: 332.852.3
612.821.3:2-312.5-055.62
342.724+159.922.1:2-18

<https://doi.org/10.34075/cs.59.2.6>

Pregledni rad

Rad zaprimljen 10/2023

Univerzitet u Sarajevu
Katolički bogoslovni fakultet
maroszorica@gmail.com

Sažetak

Stoljetno tumačenje seksualnosti u biološkom ključu konfiguriralo je društveno-političke strukture koje su uzrokovale brojne nepravde tretirajući žene kao biološki slabija i stoga inferiorna bića. Na temelju biološkog spola pripisivane su im određene uloge (rodne uloge) koje su i stvarale tu podređenost, iz nje proizlazile, ali i nju jačale. Želja da se oslobode uloga pripisanih ženskom spolu, pretvorila se u borbu protiv biološkog determinizma i stereotipizacije, koja je ne samo dekonstruirala rodne uloge, nego se s vremenom proširila i na dekonstrukciju samog biološkog spola, i to putem rodno afirmativne terapije (fenotipske tranzicije). Zahvaljujući društvenom ozračju i tehno-znanstvenoj moći, dekonstrukcija biološkog spola predstavlja se kao legitimni način medicinske skrbi transrodnih osoba, koji, međutim, izaziva brojne kritike. Donoseći stav Crkve o podređenosti žene i rodnoj teoriji, članak ukratko prezentira poveznicu između radikalnog feminizma i rodne teorije te ističe koje konkretne posljedice ima taj teoretski pristup u medicinskoj skrbi transrodne djece.

Ključne riječi: *podređenost žene, feminizam, rodna teorija, stav Crkve, transrodnost*

UVOD

Poznatoj spisateljici i filozofkinji Ayn Rand pripisuje se sad već općepoznati citat: „Možete ignorirati stvarnost, ali ne možete izbjeći posljedice tog ignoriranja“¹. Ovo ignoriranje može se primijeniti na sve ono što smo pokušali sažeti u ovom članku. Ignorirali smo zahtjeve žena za ravnopravnošću, kao posljedicu dobili radikalnu frakciju u rodnoj ideologiji, teoretski konstrukt kojemu je gotovo nemoguće racionalno prići. Ignorirali smo uvođenje rodne ideologije u zdravstveni, obrazovni, pravni sustav i sada smo kao zatečeni s činjenicom da se djeci od 12 godina blokira prirodni proces puberteta, i da ćemo kao društvo, obitelj, roditelji, uskoro biti nemoćni pred takvim zahtjevima, kao što su nemoćna i sama djeca.

Antropološke vizije dvadesetog stoljeća donijele su prve koncepcije roda po kojima je seksualni identitet više pod utjecajem društvene konstrukcije nego pod utjecajem prirode ili bioloških činjenica. Paralelno sa sociološkim tumačenjem spolnih razlika, prenaplašavale su se individualne slobode. U ime jednakosti, nediskriminacije i prava pojedinaca da svoj identitet slobodno žive, pokušalo se neutralizirati ljudsku narav, poništiti razlike i navodnu prisilnu normativnost binarne spolnosti te stoga i heteroseksualnog opredjeljenja. Ta je radikalna neutralizacija najprije dekonstruirala rod, odnosno očekivanja određenih ponašanja i djelovanja koja su se kulturološki pripisivala muškarcima i ženama, a zatim se omogućila i dekonstrukcija samog biološkog spola. Umjesto da se konstruktivno suprotstavilo negativnim tumačenjima spolne razlike, pokušalo se tu razliku izbrisati, učiniti irelevantnom za razvoj osobe i za međuljudske odnose. Ali: „Utopija ‘neutralnog’, biološka i psihička manipulacija spolnom razlikom, koju nam biomedicinska tehnologija omogućuje, demontira kompletan prirodni poredak stvarnosti.“²

¹ Prema Ayn Rand čovjekova temeljna vrlina je racionalnost, a njegov osnovni porok mentalno izbjegavanje stvarnosti. Ili kako ona definira: „Man is free to choose not to be conscious, but not free to escape the penalty of unconsciousness: destruction. Man is the only living species that has the power to act as his own destroyer—and that is the way he has acted through most of his history.“ Ayn Rand, *The Objectivist Ethics*, <http://cadi.ro/docs/workshop/2011-02-04-Rand.pdf> (12. 1. 2023.), 19. Vidi i: Tom Bowden, *The Quotable Ayn Rand: 'You Can Avoid Reality, But ...'* (24. 8. 2022.), <https://newideal.aynrand.org/the-quotable-ayn-rand-you-can-avoid-reality-but/> (7. 1. 2023.).

² Discorso del Santo Padre Francesco ai partecipanti all'Assemblea generale dei membri della Pontificia accademia per la vita, 5. 10. 2017., https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/october/documents/papa-francesco_20171005_assemblea-pav.html (20. 2. 2023.), br. 3. Vidi i: Congregazione per l'educazione cattolica, „Machio e femmina li creò“. Per una via di dialogo sulla

Naime, seksualni identitet je dugo vremena tumačen u terminima biološke naravi (prirode), shvaćene kao stvarnosti koju je dalo neko metafizičko biće ili odredio sam Bog stvoritelj. Dolaskom moderniteta interpretiran je kao produkt društvene kulture, a u suvremenim trendovima tumači se kao autonomni izbor i slobodno samoodređenje, a na temelju primata samosvijesti. Hipertrofiranje biološke razlike na temelju spola, takozvana esencijalistička koncepcija, dovela je do povijesne podređenosti žena na svakoj mogućoj dimenziji postojanja, dok suvremeno hipertrofiranje društvene dimenzije, odnosno njezin radikalni izraz u apsolutnoj slobodi definiranja seksualnosti na temelju primata samosvijesti, dovodi do negiranja samog značaja ljudske biološke seksualnosti³, čime se, demontira prirodni poredak stvarnosti i njegova interakcija s društvenim poretkom.

Definirati ljudsku seksualnost samo na temelju bioloških ili samo na temelju kulturoloških čimbenika, ili pak primata samosvijesti, ne samo da je neodrživo sa stajališta biološke, filozofske, teološke pa i psihološke antropologije, nego je i redukcija ljudske osobnosti⁴. Ta redukcija znači i uniformnost koja po sebi zaobilazi složenu prirodu ljudske seksualnosti. Kontekst u kojemu muškarci i žene danas žive svoje živote, pluralan je, zbog čega i življenje seksualnosti nije jednoobrazno. Unatoč pluralnom iskustvu i nemogućnosti uniformiranja te složene stvarnosti, ipak je moguće individualizirati neke aspekte vlastite samoj ljudskoj naravi, a kako bi se izbjegla pogubna pojednostavnjivanja koja obično vode u ekstreme koji redovito nisu dobri. Prvi bi bio upravo svođenje u krute kategorije bogatstva raznolike stvarnosti; drugi bi bio isprazniti stvarnost od pripadajućeg joj sadržaja, što onda vodi shizofreničnom odvajanju između teorije i prakse, realnosti i njezina tumačenja⁵. Koliko god je prvi model dominirao u prošlosti i redukcijom proizveo neizrecivu patnju bilo onima koji su se silom uklapali u unaprijed uspostavljene kategorije (žene), bilo onima koji se

questione del gender nell'educazione, Città del Vaticano (2019.), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20190202_maschio-e-femmina_it.pdf (12. 2. 2023.), br. 3.

³ Usp. Aristide Fumagalli, Identità sessuale, u: *Dizionari San Paolo. Teologia morale*, ur. Paolo Benanti – Francesco Compagnoni – Aristide Fumagalli – Gianino Piana, San Paolo, Milano, 2019., 469.

⁴ Usp. Carlo Caffarra, Il transsessualismo: aspetti etici, *Medicina e Morale XXX* (1985.) 4, 720-721.

⁵ Usp. Antonio Autiero, Sesualità, u: *Dizionari San Paolo. Teologia morale*, ur. Paolo Benanti – Francesco Compagnoni – Aristide Fumagalli – Gianino Piana, San Paolo, Milano, 2019., 964-965.

nisu mogli uklopiti ne samo u te kategorije nego ni u vlastito biološko određenje (transrodne osobe), toliko drugi dominiraa danas. No, nismo baš sigurni da je suvremeno *ispražnjenje stvarnosti* oslobodio od patnje. Dapače.

1. BORBA ZA LJUDSKA PRAVA ŽENA

Rečeno je da je seksualni identitet dugo vremena tumačen kao biološka datost, odnosno u strogom esencijalističkom ključu, koji je doveo do povijesne podređenosti žena i stoga im uzrokovao neizrecive nepravde na svim dimenzijama življenja. Unatoč silnim promjenama i zadivljujućim rezultatima koje je ostvarila nimalo jednostavna borba za ljudska prava žena, potpuna ravnopravnost ne samo da nije ostvarena nego su i načini njezina ostvarenja doveli do novih oblika povrede ljudski prava, dakle upravo do onog što se tom borbom pokušalo izbjeći i popraviti.

1.1. Povijesna podređenost žene

Povijesna podređenost žene nalazila je opravdanje u mitovima, Platonovom i Aristotelovom metafizičkom opravdanju superiornosti muškarca nad ženom, što je preuzeo i sveti Toma Akvinski, smatrajući ženu „derivatom embrija koji nije savršeno razvijen poput muškarca“⁶. Jedan od razloga te supstancijalne podređenosti bio je i veličanje fizičke snage muškarca, koja se onda povezivala s vlašću i dominacijom. Muškarci su uvjereni da je vladati drugima zapravo dio njihove naravi, a upravo je fizička snaga pridonijela definiranju toga što znači biti muškarac. Muškarci su išli u lov, kasnije orali polja, borili se u ratovima, izgrađivali željeznice, kopali grobove, kovali željezo. Emotivna snaga niti im je bila potrebna, niti je ohrabrivana. Kako se društvo sve više industrijaliziralo, moć se počela shvaćati kao sposobnost utjecaja ili ostvarenja nečega, pa je muškarcima na vlasti fizičku snagu zamijenila psihološka moć. Sve kasnije definicije muškarca ne samo da su pojačavale neovisnost i samokontrolu, nego i kontrolu nad drugima, nad ne-muškarcima, nad društvenom stvarnošću i materijalnim resursima⁷.

To znači da ni epohalne promjene moderne nisu žene oslobodile od supstancijalne podređenosti muškarcu. Iako se prijelazom

⁶ Preuzeto iz: Aristide Fumagalli, *Identità sessuale*, 469. Citat nismo uspjeli pronaći u nama dostupnim i prevedenim djelima Tome Akvinskog.

⁷ Usp. Herbert Anderson, *Una teologia per reimmaginare le maschilità*, *Concilium* 56 (2020.) 2, 43.

na modernu u 19. stoljeću pojedinac emancipirao od tradicionalnih referenci, privilegije tog procesa još su desetljećima uživali samo muškarci. Zapravo, ne samo da prijelazom na modernu životni kontekst žena nije proširen, nego se on još više ograničava na unutar-nji i privatni prostor. Što više industrijski razvoj društva muškarca orijentira prema izvanjskim zadacima, što se više od njega traži da se izvanjski potvrdi, to se više ženu tjera u privatnost te od nje traži da se fokusira na unutarnjost afektivnog života i potvrđuje unutar kućnog okruženja čuvajući stabilnost obitelji⁸.

Dakle, tijekom stoljeća ljudske povijesti žene su shvaćane kao slaba i pasivna bića, koja se ostvaruju u obitelji i za obitelj i koja trebaju ostati podređena muškarcima, biti u službi njihovoga aktivnog ostvarenja u društvu i državi, a sebe ostvarivati i potvrđivati unutar limitiranih okvira obiteljskih odnosa⁹. To je dovelo do toga da je tijekom stoljeća vidljivost na društveno-političkoj i znanstveno-kulturnoj sceni, ekskluzivno pripadala muškom rodu. Tijekom različitih povijesnih faza i oblika društvene organizacije susreće se gotovo univerzalna paradigma koja društveni ekvilibrij potvrđuje time što muškarca vidi protagonistom upravljanja ekonomskim i kulturalnim resursima, koji ostvaruje normativnu funkciju, manje ili više i nad ženom, koja je određena za brigu oko zajedničkog vitalnog dobra, u nekoj podređenoj funkciji¹⁰.

Tek na prijelazu u 20. stoljeće intenzivnije se osjeća i emancipacija žena od tradicije, zbog čega je za velik dio tog stoljeća promovirati feminizam značilo boriti se protiv dominantne povijesne i kulturološke pretpostavke da su žene inferiorne muškarcima po samoj njihovoj naravi¹¹. Pokret žena za emancipacijom i ravnopravnošću obuhvaća pokret do šezdesetih godina 20. stoljeća. Taj je pokret doveo u pitanje patrijarhalne slike o ženi, odnosno tražio emancipaciju od spolnih stereotipa. Svodio se na zahtjev prava na obrazovanje, zaposlenje, pravo glasa. Dakle težilo se ostvariti ona prava koja su do tada pravno, običajno, kulturalno i vjerski bila zajamčena muškarcima, od muškaraca, samo zato što su muškarci¹².

⁸ Usp. Rosarita Ghidelli de Persis, *Femminilità/Mascolinità*, u: *Dizionario interdisciplinare di Scienza e Fede 1*, ur. Giuseppe Tanzella-Nitti – Alberto Strumia, Urbaniana Univesity Press, Città del Vaticano, 2002., 630.

⁹ Usp. Aristide Fumagalli, *Identità sessuale*, 470.

¹⁰ Usp. Rosarita Ghidelli de Persis, *Femminilità/Mascolinità*, 626.

¹¹ Usp. Laura L. Garcia, *Libertà autentica e uguaglianza nella differenza*, u: *Donne, sesso e Chiesa*, ur: Erika Bachiochi, San Paolo, Milano, 2011., 30.

¹² Usp. Rebeka Anić, *Između emancipacije i ravnopravnosti. Žene i muškarci u Hrvatskoj*, u: *Muško i žensko – stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi*

1.2. Feminizam i rodna ideologija

Budući da je subordiniranost žene i njoj pripadajuća „sekularna afazija“¹³ tumačena upravo na temelju spolne razlike, bila je podređena *samo jer je bila žena*, borba za jednakost ljudskih prava žena teži eliminirati razlike između muškarca i žena, odnosno eliminirati uloge koje su im na temelju spola povijesno pripisivane. Naime, kada je pokret žena ostvario tražena prava, unutar njega javili su se novi sadržaji i stoga i novi smjerovi u postizanju ravnopravnosti, odnosno novi pristupi, koji se svode na teorije feminizma jednakosti i feminizma razlike¹⁴. I dok se u Europi počeo uspostavljati feminizam razlika, u anglosaksonskom području dolazi do feminizma roda, koji u borbi protiv biološkog determinizma hipertrofira kulturološku dimenziju seksualnog identiteta¹⁵.

Dakle, budući da je podređenost žena tumačena upravo na temelju spolne razlike, s borbom protiv tog biološkog determinizma došlo je do hipertrofiranja socio-kulturalne dimenzije seksualnog identiteta. Prema toj dimenziji muška ili ženska seksualnost nisu izvorna biološka činjenica, nego konstrukt kulture. Za interpretaciju seksualnog identiteta u ovom ključu, koristi se razlika između biološkog spola (*sex*), i rodnog identiteta (*gender*)¹⁶. Tu je razliku uveo John Money, znanstveno jako kontroverzna ličnost¹⁷, od nje ga su je preuzele feministkinje, a kasnije je elaborirana od strane kulturalne antropologije u takozvanim rodnim teorijama. Prema toj interpretaciji rod je oblikovan i nametnut preko kulturoloških uloga, te se tvrdi da će se povijesne nepravde, diskriminacije i podređenosti perpetuirati sve dok postoji razlika koja počiva na navodno prisilnom binarnom konstrukt muško/žensko. Stoga je nužno dekonstruirati rod, nužno je nadići prisilnu binarnu podjelu na muško/žensko, te društveno, politički i pravno prepoznati one pojedince čiji identitet nije svodiv na muško/žensku alternativu i na heteroseksualnu orijentaciju¹⁸.

Božjeg poslanja, ur. Ante Čovo – Dijana Mihalj, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2008., 35-37.

¹³ Izraz preuzet iz: Rosarita Ghidelli de Persis, *Femminilità/Mascolinità*, 631.

¹⁴ Više vidi u: Rebeka Anić, *Između emancipacije i ravnopravnosti...*, 35-36.

¹⁵ Usp. Aristide Fumagalli, *Identità sessuale*, 470.

¹⁶ Usp. Aristide Fumagalli, *Identità sessuale*, 470- 471.

¹⁷ O znanstvenoj upitnosti njegova istraživanja i debaklu teorije vidi: Ivan Poljaković – Goran Dodig, (Ne)znanstvenost rodne teorije, *Crkva u svijetu* 50 (2015.), 1, 44-46.

¹⁸ Usp. Aristide Fumagalli, *Identità sessuale*, 471.

Teorija roda iznimno je složena ideologija, no u svoj toj složenosti temeljni je spomenuti pokušaj dekonstruiranja roda, a s time razobličavanja tradicionalne i normativne biološke binarne podjele spola, što bi, navodno, jedino omogućilo istinsku ravnopravnost¹⁹. Ta teorija negira postojanje jedne ljudske naravi, ne prihvaća ženstvenost i muževnost kao naravne izraze ljudskog bića, već ih smatra socijalnim konstruktima koji odražavaju kulturalne kontekste. Prema toj teoriji normativna binarnost, i stoga heteroseksualnost, prisilni su društveni konstrukti. Sve i ako se netko rađa s muškim ili ženskim spolom, vlastiti seksualni identitet može se izabrati ili promijeniti tijekom života. Budući da spolna razlika nije urođena stvarnost, već konstruirana, ona je izložena vlastitim odabirima, što se onda potvrđuje i u različitim seksualnim orijentacijama²⁰.

Prema teoriji roda rod je društveno konstruirana uloga neovisna o tjelesnosti i biološkom spolu. Fluidna je i varijabilna stvarnost, i ta fluidnost govori da subjekt za sebe u slobodi može odabrati neograničeni broj rodova, mijenjajući ih kako hoće. Tu nema ni granica, ni pravila, stoga ni uniformiranog obrasca ljudske seksualnosti²¹. Budući da polazište određivanja ljudskog identiteta nije biološki spol, odnosno priroda, nego individualno samoodređenje i autonomna volja pojedinca, rod više nije proizvod društvenog razvoja i poimanja uloga muškaraca ili žena, nego subjektivna odrednica kojoj se društvo treba podrediti. Zbog toga je nužno revidirati zakonske odredbe i otkloniti zakonske prepreke koje umjetno određenim kalupima (binarna spolnost i heteroseksualnost) sprječavaju pojedince u potpunom razvoju njihova identiteta i ograničavaju im slobodu na pravo izbora. S ovim teorijama „nastaje rodna ideologija koja nema svoje znanstveno-ontološke temelje jer u potpunosti negira prirodne odrednice ljudskih bića, zanemarujući, između ostalog, i interakciju prirodnih i društvenih znanosti“²².

¹⁹ Usp. Ivan Poljaković – Goran Dodig, (Ne)znanstvenost rodne teorije, 37.

²⁰ Usp. Ján Ďačok, Gender – oružje XXI. stoljeća, u: *Aktualne moralne teme*. Međunarodni znanstveni simpozij uz 90. obljetnicu života p. Ivana Fučeka S. J., ur. Marijan Steiner – Ivan Šestak, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2016., 270.

²¹ Usp. Ivan Poljaković – Goran Dodig, (Ne)znanstvenost rodne teorije, 38.

²² Danijela Rupčić, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku, *Crkva u svijetu* 53 (2018) 2, 181.

2. ODGOVOR CRKVE NA PODREĐENOST I RODNU TEORIJU

Prema feminističkoj interpretaciji Crkva je teoriju podređenosti žene dugo vremena podržavala, a u službenim dokumentima definitivno napustila tek s Drugim vatikanskim saborom. Može se reći da od tog Sabora ne postoji službeni dokument koji podržava teoriju subordinacije žene²³. Premda mi nismo naišli na službeni stav učiteljstva Crkve koji tu *teoriju podređenosti* izričito podržava ili pak govori o različitom vrednovanju dostojanstva muškarca i žene, razumijemo da su određene izjave mogle prouzročiti različita tumačenja. No budući da je i sam crkveni nauk, ali i feministička interpretacija tog nauka predmet daleko opširnijeg i složenijeg istraživanja od onoga koje mi možemo ponuditi ovim prilogom, zaustavljamo se na dva službena istupa Crkve, vremenski paralelna pokušajima ostvarenja prava žena. I naše ograničenje na ova dva teksta, kao i njihovu interpretaciju tamo gdje je to naznačeno, dugujemo autorici Rebeki Anić.

2.1. Model podređenosti i model komplementarnosti

Enciklika *Rerum novarum* (1891.) izlazi upravo u vrijeme kada pokret žena želi ostvariti prava na obrazovanje, zapošljavanje, aktivno pravo glasa. U toj enciklici zastupaju se stavovi suprotni od zahtjeva pokreta žena tog vremena²⁴. Govoreći o pravima radnika i odnosu djelatnosti i kapitala, te ističući da se od žene ili djeteta ne može zahtijevati ono što se traži od odraslog i snažnog čovjeka, enciklika specificira: „Neki opet poslovi manje dolikuju ženama, koje su rođene za domaće poslove u kući, i oni veoma čuvaju dostojanstvo ženskog spola te po naravi odgovaraju odgoju djece i blagostanju obitelji.“²⁵ Premda se ovo zapravo treba čitati u kontekstu cijele enciklike koja na početku priznaje da je društvena nejednakost zapravo neizbježna, jer ne posjeduju svi iste sposobnosti, a različitost sposobnosti je i nužna za zajednički život i opće dobro, ipak navedeni tekst jasno govori u čemu vidi najveći doprinos žene tom općem dobru.

²³ Usp. Rebeka Anić, *Između emancipacije i ravnopravnosti...*, 43; Ana Thea Filipović, *Žene u Crkvi u Hrvatskoj - Ne/zadovoljne svojim položajem? Auto/percepcija žena i muškaraca o ne/ravnopravnosti položaja žena i muškaraca u Crkvi u Hrvatskoj*, u: *Muško i žensko - stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja*, ur. Ante Čovo - Dijana Mihalj, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2008., 166-167.

²⁴ Usp. Rebeka Anić, *Između emancipacije i ravnopravnosti...*, 40.

²⁵ Papa Lav XIII. *Rerum novarum*, u: *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, ur. Marijan Valković, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., br. 32.

O poslovima i ulogama koji čuvaju dostojanstvo ženskog spola na sličan način govori i enciklika *Casti Connubi*, pape Pija XI., iz 1930. godine. U njoj papa Pijo XI. osuđuje ono što naziva lažnom emancipacijom žene, i to na socijalnom, ekonomskom i fiziološkom području. Za papu Pija XI. ta emancipacija, odnosno lažna sloboda i nenaravna jednakost s mužem štete samoj ženi jer je: „Kvarenje ženske duše, i materinskog dostojanstva, kao i rušenje čitave obitelji, budući da se time muža lišava žene, djecu majke, a kuća i čitava obitelj ostaje bez uvijek budne čuvarice.“²⁶

Tek je papa Ivan XXIII. prvi put pozitivno reagirao na borbu za društvenu ravnopravnost žena, s kojim je sama Crkva počela novi povijesni pristup toj stvarnosti. U encikličkom pismu *Pacem in terris*, iz 1963., Papa je izričito podržao zahtjeve žena i naglasio opravdanost njihove borbe za ravnopravnost u obitelji i javnom životu kao jedan od tri najvažnija znaka vremena²⁷. Uz govor o borbi radnika za vlastita prava te govor o narodima koji su se oslobodili ili su na putu oslobođenja, encikličko pismo spominje i činjenicu sudjelovanja žena u javnom životu: „Žene, naime, svakim danom svjesnije svog ljudskog dostojanstva, daleko su od toga da bi trpjele da ih smatraju neživom stvari ili pukim sredstvom, štoviše, zahtijevaju prava i dužnosti dostojne ljudske osobe kako unutar obiteljskog doma tako i u javnosti.“²⁸ Osim toga, papa Ivan XXIII. jasno naglašava da ženama treba omogućiti rad u takvim okolnostima koje se slažu s potrebama i dužnostima supruge i majke²⁹.

Od Drugoga vatikanskog sabora trajno se naglašava potreba emancipacije žena, nužnost uklanjanja svake diskriminacije, zajednička odgovornost majke i oca za obitelj i odgoj djece. U odnosu na njihovu ravnopravnost razlikuju se dva stava: u jednom prevladava rodni model komplementarne polarnosti, u drugome rodni model uzajamnosti, na kojima je inzistirao i papa Ivan Pavao II. Premda se teoriji komplementarnosti prigovara da dovodi do tipizacije muških i ženskih uloga, zbog čega je trajno otvorena postavkama subordinacije³⁰, ipak, komplementarnost te specifičnost uloga o kojima Crkva govori, temelji se na biblijskoj antropologiji koja isključuje svaki

²⁶ Pio XI., *Casti Connubi*, 31. 12. 1930., https://www.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19301231_casti-connubii.pdf (18. 3. 2023.), 13. Vidi i 12.

²⁷ Usp. Ana Thea Filipović, *Žene u Crkvi u Hrvatskoj...*, 166-167.

²⁸ Papa Ivan XXIII., *Pacem in terris*, u: *Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, ur. Marijan Valković, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., br. 41. Vidi i 40, 42.

²⁹ Usp. Papa Ivan XXIII., *Pacem in terris*, 19

³⁰ Usp. Rebeka Anić, *Između emancipacije i ravnopravnosti...*, 42-45.

oblik podređenosti, a s time i svaki oblik dominacije. Subordiniranost, dakle, nije podržana, nego se eventualno može interpretirati iz činjenice da Crkva smatra kako rod nije odvojen od spola, i da se stoga neke biološke datosti, iz kojih eventualno proizlaze određene uloge, ne mogu dokinuti upravo zato što su biološki određene. Recimo, ako se i govori o posebnoj *naravi žene* u njezinom pozivu na majčinstvo, nikad se ne isključuje jednako ljudsko dostojanstvo žene niti je biološko majčinstvo uvjet tog dostojanstva.

Recimo, u apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* Ivan Pavao II. jasno ističe kako je nepromjenjiva osnova kršćanske antropologije da je čovjek stvoren kao slika i prilika Božja. Čovjek je *osoba*, stvoren na Božju sliku kao muškarac i kao žena. Biti osoba u jednakoj mjeri se odnosi i na muškarca i na ženu. Govoreći o pozivu na majčinstvo, *Mulieris dignitatem* ističe dimenziju specifičnosti prirodno-ga dara. No ograničiti specifičnost majčinstva na neku ekskluzivno bio-fiziološku interpretaciju žene, bila bi reduktivna slika koja bi podržavala materijalističko shvaćanje čovjeka, što kršćanski personalizam neupitno odbacuje. Specifičnost majčinstva ne iscrpljuje se u zadatku majčinstva, nego se prostor primjene vidi i u profesionalnom poslu, društvenoj i političkoj odgovornosti. Isticanje majčinstva kod žene ne znači svođenje žene na tu ulogu. Uz navedeni širi prostor primjene isticanje majčinstva zapravo potvrđuje znanstvene postavke koje govore da sama fizička i biološka konstitucija žene i njezinog organizma u sebi sadrži prirodnu dispoziciju majčinstvu, odnosno začecu, trudnoći i rađanju, da je poziv na majčinstvo u suglasju s psiho-fizičkom strukturom žene³¹.

Nužno je, dakle, izbjeći biološki determinizam, jer kada se on stereotipizira postaje temelj osobnog i društvenog identiteta, čime se negira vrijednost pojedinca kao individue: „Pojedinač se vrednuje samo na temelju kategorije, odnosno spola kojemu pripada. Te je prepreke svakako potrebno ukloniti, ali je isto tako potrebno (...) ne prijeći onu granicu koja dovodi do novog oblika stereotipiziranja, kao što je primjerice zanemarivanje važnosti reproduktivne i majčinske uloge žene, koja može biti stvar izbora, ali ne smije biti negirana.“³²

I dok radikalni feminizam teži brisanju razlika, model komplementarnosti ih upravo naglašava. Aspekti koji karakteriziraju

³¹ Usp. Giovanni Paolo II., *Mulieris dignitatem*, (15. 8. 1988.), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/1988/documents/hf_jp-ii_apl_19880815_mulieris-dignitatem.html, br. 18. Vidi i br. 30-31; Rosarita Ghidelli de Persis, *Femminilità/Mascolinità*, 639-640.

³² Usp. Danijela Rupčić, *Značenje pojma rod...*, 180.

svaki od dva spola pod fiziološkim, psihološkim i duhovnim profilom, nisu antagonističke sile, nego harmonične stranosti. Razlike i potreba komplementarnosti ne govore o nedostacima ili manjku ljudskosti u odsutnosti onog drugog, ne upućuju na nedostatke ili prisutnost nekih potisnutih potencijala, nego upućuju na samo bogatstvo ljudskog roda³³, bogatstvo za društveni poredak, čak i uvjet za ostvarenje pravednosti i jednakosti. Jer, samo ako postoje značajne razlike između muškaraca i žena, onda postoji i jak razlog da ih se sve uključi u odlučujuće institucije, da se svaki pojedinačni doprinos smatra jednako vrijednim. Jer, pravedno društvo nije ono koje briše razliku, nego ono koje i tu razliku smatra nužnom i jednako vrijednom za ispravnii poredak³⁴.

Dakle, u odnosu između ženskosti i muškosti suvremena teologija prepoznaje urođeno jedinstvo naravi, a njihovu razliku rješava u terminima komplementarnosti i recipročnog dara vlastite specifičnosti. Jedinstvo naravi prepoznato je već u Knjizi Postanka, gdje stoji da je Bog čovjeka načinio na svoju sliku: „Na sliku Božju stvori ga: muško i žensko stvori ih“ (Post 1, 27). Muškarac i žena su slika i prilika Božja, i to ne samo uzeti sami za sebe, nego i u zajedništvu čine tu sliku Božju. Njihove razlike nisu zbog suprotstavljanja i podređenosti, nego zbog zajedništva i rađanja³⁵. Dakle, prema biblijskoj antropologiji, od samih početaka žena i muškarac dijele apsolutno neotuđivo i apsolutno jednako dostojanstvo osoba, jer posjeduju zajedničku ljudsku narav koja ne dopušta stupnjevanje. Njihove razlike su u osnovi prirodne sklonosti koje zajedno pridonose prosperitetu ljudskog roda³⁶.

Iz ovog konteksta može se reći da je feministička borba protiv segregacije i diskriminacije ženskog roda civilizacijski doseg koji je u potpunom suglasju s temeljnim zahtjevima kršćanstva³⁷. Smatrajući maskulizmom sve one stavove prema kojima su mnogi od današnjih problema nastali počevši od emancipacije žene, papa Franjo tvrdi: „Ako se i javljaju određeni oblici feminizma koje ne možemo smatrati prikladnima, moramo se svejednako diviti djelovanju

³³ Usp. Rosarita Ghidelli de Persis, *Femminilità/Mascolinità*, 639.

³⁴ Usp. Laura L. Garcia, *Libertà autentica e uguaglianza nella differenza*, 36-37.

³⁵ Usp. Papa Francesco, *Udienza generale* 15. 4. 2015., https://www.vatican.va/content/francesco/it/audiences/2015/documents/papa-francesco_20150415_udienza-generale.html (17. 3. 2022.).

³⁶ Usp. Laura L. Garcia, *Libertà autentica e uguaglianza nella differenza*, 29.

³⁷ Usp. Rosarita Ghidelli de Persis, *Femminilità/Mascolinità*, 626.

Duha Svetoga na jasnijem priznavanju dostojanstva žene i njezinih prava.“³⁸

Budući da Crkva ne odustaje od razlika i specifičnosti koje muškarac ili žena dobivaju svojim biološkim određenjem, sasvim je razumljivo da ne odustaje ni od komplementarnog modela na ontološkoj, fizičkoj i psihičkoj razini. No znači li komplementarnost i stoga inzistiranje na razlikama ipak određenu subordinaciju budući da su muškarci i dalje povijesno jači spol i budući da su žene biološki predodređene rađanju? Znači li to da se nikad neće postići jednakost između spolova? Premda je zabrinutost djelomice opravdana, ovdje nije toliko pitanje treba li uništiti razliku da bi se ostvarila jednakost, nego može li se to učiniti a da se ne ponavljaju nove stare nepravde samo na nove načine i u novim oblicima? Jednako društvo nije društvo bez razlika. Jednako društvo je ono u kojemu se sve razlike koje pridonose općem dobru društva, dobru od kojega profitiraju svi pojedinci, jednako vrednuju, cijene i poštuju³⁹. Takvo bi poštivanje značilo, između ostaloga, da i one žene koje žele rađati djecu i žele biti u ulozi kućanice i čuvarice obitelji, da im ta želja bude vrednovana kao jednak doprinos općem dobru društva, apsolutno jednak (*ako ne veći*) svim drugim doprinosima i svim drugim uspjesima.

Tumačeno iz ove pozicije, radikalni feminizam je na neki način preuzeo *mušku logiku pragmatizma* i time na *ženski način* ponovio ono protiv čega se borio, upravo na određeni način cementirao muške privilegije. Recimo, da se uz borbu za mogućnost plaćenog rada, onog koji obavljaju muškarci, paralelno borilo da bude prepoznato i ono što *žene specifično rade*, to bi, recimo, omogućilo ženama koje žele ostati doma i odgajati djecu da dobiju pravednu i zasluženu naknadu za taj posao. Sam bi se takav *posao* priznao i vrednovao kao opće dobro društva, društva kojega na koncu i ne može biti bez stabilne obitelji i djece. Time bi se ostvarila pravda za sve žene koju svoju ženstvenost i specifičnost mogu živjeti na različite i njima specifične načine, bilo da su kućanice bilo da su *na tržištu plaćenog rada*. Ali ovo bi pomoglo i samim muškarcima, jer i oni svoju muškost i specifičnost mogu živjeti na različite i njima specifične načine. Muškarac koji bi želio više vremena posvetiti obitelji i djeci, imao bi tu mogućnost a da mu se pri tom ne oduzima nešto od tradicionalnog poimanja *muškosti*. Izborivši se da sudjeluju u onome što donosi ekonomsku dobiti, radikalne feministkinje su pristale na

³⁸ Papa Franjo, *Amoris Laetitia. Radost ljubavi*, Postsinodalna apostolska pobudnica, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., br. 54.

³⁹ Usp. Laura L. Garcia, *Libertà autentica e uguaglianza nella differenza*, 34-37.

mušku logiku vrednovanja, odnosno učinile su nespojivim produktivni i plaćeni posao s odgojem djece i brigom za obitelj⁴⁰. „Nema sumnje da jednako dostojanstvo i odgovornost muškarca i žene u potpunosti opravdavaju pristup žena javnim zadacima. S druge strane istinska promocija žene zahtijeva da bude prepoznata i njezina majčinska i obiteljska vrijednost u odnosu na sve druge zadatke, i druge profesije. Uostalom, takvi zadatci i profesije moraju se međusobno integrirati ako se želi društvena i kulturalna evolucija.“⁴¹

2.2. Crkva i rodna ideologija

Što se tiče pojma rod, premda je terminologija u znanstvenim člancima prilično konfuzna i neujednačena, pa i u onima iz područja rodne teorije, ovdje upućujemo barem na razliku koju čine crkveni dokumenti i razne izjave, a koju je nužno napraviti kako se ne bi upalo u kriva tumačenja i pogrešna pojednostavnjivanja. Pojam rod bio je predmetom rasprave u vrijeme priprema *Četvrte međunarodne konferencije o ženama* u Pekingu 1995. godine. Izaslanstvo Svete Stolice i neke islamske zemlje usprotivili su se nejasnoj uporabi toga pojma tako da je bila osnovana neformalna kontaktna skupina koja je trebala raspraviti o značenju pojma rod i podnijeti izvješće Pekingu. Nakon dva sastanka donijeli su *Izjavu* prema kojoj riječ rod treba biti rabljena i shvaćena u svojoj redovitoj, općenito prihvaćenoj uporabi kao što je i bila korištena na brojnim drugim forumima i konferencijama Ujedinjenih naroda. Osim toga, nema nikakvih indikacija da bi u *Platformi za djelovanje* bila mišljena bilo koja druga konotacija ili značenje riječi različito od već prihvaćene uporabe⁴².

Ubrzo je Sveta Stolica donijela i izjavu u kojoj, pozivajući se i na *Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima*, nedvojbeno i neupitno naglašava dostojanstvo žena, kao temelj njihova autentičnog napredovanja. Protivi se svakoj diskriminaciji na temelju spola te traži jednaka civilna i politička prava muškaraca i žena. Ujedno Sveta Stolica precizira i tumačenje pojma rod. Rod je za nju utemeljen na biološkom spolnom identitetu, ženskom ili muškom. Naglašavajući tu činjenicu, Sveta Stolica podsjeća da se termin rod od ranih deve-

⁴⁰ Usp. Laura L. Garcia, *Libertà autentica e uguaglianza nella differenza*, 32-33.

⁴¹ Giovanni Paolo II., *Familiaris consortio* (22. 11. 1981.), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html (15. 5. 2019.), br. 23.

⁴² Usp. Rebeka Anić, *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2011., 64-65.

desetih koristio za označavanje dvaju spolova, muškog i ženskog, te da nije ukazivao ni na kakvo drugačije značenje termina. Upravo se na to i odnosila prije spomenuta izjava da *termin rod treba biti shvaćen u općeprihvaćenj uporabi*, zapravo da se odnosi na muško i žensko i da nije predviđeno nikakvo novo značenje⁴³.

Premda se za Svetu Stolicu rod temelji na biološkom spolnom identitetu, ona se ograđuje od biološkog determinizma po kojemu bi sve uloge i odnosi različitih spolova bili fiksirani u nekom jedinstvenom obrascu. Priznaje mogućnost kulturnih utjecaja i dopušta mogućnost propitivanja utjecaja kulture na definiranje muških i ženskih uloga,⁴⁴ odnosno prihvaća termin rod kao analitički i interpretativni, ali nikako kao samostalni koncept. U tom smislu rod kao analitički koncept, društvena kategorija, služi za identificiranje svih onih obilježja koja neko društvo pripisuje muškarcu ili ženi. Zapravo on je analitički pojam zahvaljujući kojemu se mogu odrediti svi oni aspekti, osobine, koje je određeno društvo kroz različite povijesne faze i društvena uređenja, pripisivalo muškarcu ili ženi⁴⁵.

Na tragu tog prihvaćanja Kongregacija za katolički odgoj pravi distinkciju između istraživanja o rodu (*gender studies*) i rodne teorije (*gender theory*). Istraživanja o rodu počivaju na shvaćanju roda kao analitičkog koncepta. Ona zapravo analiziraju tumačenja prirodnih podataka (muško/žensko) u kulturološkim terminima (muškarac/žena), odnosno istražuju načine na koje u različitim kulturama ljudi žive razlike između muškarca i žene⁴⁶. U okviru tog istraživanja priznaje se da su se tijekom cijele povijesti perptuirali oblici podređenosti žene te da je ta interpretacijska pogreška rezultirala krutošću i fiksacijom koja je odgodila inkulturaciju

⁴³ Usp. Statement Of The Holy See In Explanation Of Position On The Agreed Conclusions Of The 55th Session Of The Commission On The Status Of Women Of The United Nations Economic And Social Council, New York, 14 March 2011., <https://holyseemission.org/contents/statements/55e34d327fa5b2.61221779.php> (20. 2. 2023.).

⁴⁴ Usp. Rebeka Anič, *Kako razumjeti rod?...*, 65-66.

⁴⁵ Usp. Danijela Rupčić, *Značenje pojma rod...*, 172-173.

⁴⁶ Usp. Gruppo di studio in bioetica presso L'ufficio Nazionale per la pastorale della salute della Conferenza Episcopale Italiana, *Transgenderismo e transessualità*, Nota N 2/2022., https://salute.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/26/2023/02/01/GruppoStudioBioetica_nota_02_transgender.pdf (12. 1. 2023.), 10 (tekst u bilješki br. 32); Congregazione per l'educazione cattolica, „Maschio e femmina li creò“. *Per una via di dialogo sulla questione del gender nell'educazione*, Città del Vaticano (2019.), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20190202_maschio-e-femmina_it.pdf (12. 2. 2023.), br. 6.

istinske poruke kojom je Isus proglasio jednako dostojanstvo muškaraca i žena⁴⁷.

No rodna teorija počiva na shvaćanju roda kao „pojmovne kategorije, koje se temelji na subjektivnim kriterijima“⁴⁸. U tom smislu rod je shvaćen kao subjektivni doživljaj, samopercepcija sebe, i stoga kao temelj rodnog identiteta koji je neovisan o spolnom identitetu. Premda, kako papa Franjo govori, i ta interpretacija pokušava odgovoriti na određene težnje koje su razumljive, ona potkopava spolnu razliku i kao takva predstavlja denaturalizaciju ljudske seksualnosti u korist njezinog pukog kulturološkog čitanja. Stoga ju Crkva i naziva rodnom ideologijom, jer je neznanstvena, protivna biološkim podacima i jer se nameće kao jednoulje koje također određuje odgoj djece⁴⁹. A naziva ju i kulturološkom kolonizacijom jer: „Ulaze u jedan narod s idejom koja nema nikakve veze s narodom; da s grupom naroda, ali ne s narodom, i koloniziraju narod s idejom koja mijenja ili želi promijeniti jedan mentalitet ili strukturu.“⁵⁰

Dekonstrukcijom roda ne samo da se teoretizira i zamišlja neko apstraktno društvo bez spolnih razlika, bez cilja i svrhe, nego se ona proširuje i na sam biološki spol, koji nije više muški ili ženski, nego se zahvaljujući individualističkom izboru i tehno-znanstvenoj moći nad ljudskim tijelom može promijeniti i drugačije konfigurirati⁵¹. Ovakav pristup nijeće postojanje onoga što prethodi osobnosti i što je za osobni identitet konstitutivno. Problem ove teorije nije u distinkciji između spola i roda, koja se može, kako to istraživanja o rodu pokazuju, i ispravno protumačiti, nego u njihovom radikalnom odvajanju. Ova je teorija omogućila svojevrsni dualizam, odnosno radikalno odvajanje između tijela i ljudske volje, razdvajanje u kojemu je tijelo svedeno na inertnu masu, a volja postala apsolutna. U ovom se fizikalizmu i voluntarizmu odvajaju istina postojanja od trenutnog emocionalnog impulsa, gdje je sve nediferencirano, bez ikakva reda, svrhe i cilja, i gdje stoga sve ima jednaku vrijednost⁵². Tijelo tako postaje dostupno za osjećaj i psihičku želju, s kojom

⁴⁷ Congregazione per l'educazione cattolica, „*Maschio e femmina li creò...*“, br. 15.

⁴⁸ Danijela Rupčić, Značenje pojma rod..., 174.

⁴⁹ Usp. Papa Franjo, *Amoris Laetitia*, 56.

⁵⁰ Antonio Sanfrancesco, Il Papa: Il gender è colonialismo ideologico (22. 1. 2015.), <https://www.famigliacristiana.it/articolo/il-papa-il-gender-e-colonialismo-ideologico.aspx> (28. 11. 2022.).

⁵¹ Usp. Congregazione per l'educazione cattolica, „*Maschio e femmina li creò...*“, br. 12; Papa Franjo, *Amoris Laetitia*, br. 56.

⁵² Usp. Congregazione per l'educazione cattolica, „*Maschio e femmina li creò...*“, br. 9. 11. 19. 20.

se prepotentno pokušava pomiriti duhovni ego. „Psihički subjekt tako napada duhovni subjekt (slobodu, osobu) i zarobljava tjelesni subjekt, što je ozbiljna redukcija fizičkog, psihičkog i duhovnog jedinstva osobe na hegemonijske zahtjeve psihe.“⁵³

U perspektivi kulturne revolucije koju izaziva rodna ideologija, papa Franjo priznaje kašnjenja i nedostatke. Ističe kako se oblici podređenosti koji su obilježili cijelu povijest žena moraju napustiti, i to kroz stvaranje novog ethosa naroda, kroz obnavljanje identiteta i različitosti, a ne kroz njihovo dokidanje. Radikalno neutraliziranje spolne razlike ne uklanja probleme, dapače, stvara ih, jer niječe dostojanstvo spolno različite konstitucije i osobne kvalitete generativnog prijenosa života. Umjesto da se suprotstavi negativnim tumačenjima spolne razlike, želi se izbrisati tu razliku predlažući tehnike i prakse koje je čine irelevantnom za razvoj osobe i za ljudske odnose, čime se demontira kompletan prirodni poredak stvarnosti⁵⁴.

U apostolskoj pobudnici *Amoris Laetitia*, papa Franjo naglašava da rodna ideologija, nijećući naravnu razliku i uzajamnost muškarca i žene, obećava društvo bez rodni razlika čime dokida sam antropološki temelj obitelji. Ta ideologija potiče obrazovne projekte i zakonodavne smjernice koji promiču poimanje samosvijesti, osobnog identiteta i emocionalne intimnosti radikalno odvojene od biološke raznolikosti između muškarca i žene. Ljudski identitet je predan individualističkom izboru, čak se mijenja tijekom vremena. Za Papu je uznemirujuće što se neke ideologije ovog tipa, koje teže odgovoriti na određene, nekad neshvatljive težnje, nastoje nametnuti kao neko jednodimenzionalno koje određuje također kako treba djecu odgajati. U tom duhu papa Franjo naglašava da ne treba zaboraviti i zanemariti da se biološki spol (*sex*) i društveno-kulturna uloga spola (*gender*) mogu razlikovati, ali ne i razdvajati⁵⁵.

Kada se dovodi u pitanje prirodna i komplementarna dvojnost muškarca i žene, potkopava se sam pojam ljudskog bića. Tijelo više nije karakterističan element čovječanstva. Osoba se svodi na duh i volju, a ljudsko biće postaje gotovo apstrakcija. Papa Franjo posebnu opasnost vidi u prijenosu rodne ideologije djeci, tako da se dječaci

⁵³ Mauro Cozzoli, Il problema etico del transessualismo, *Medicina e Morale XXXIV* (1986.) 4, 808.

⁵⁴ Usp. Discorso del Santo Padre Francesco ai partecipanti all'Assemblea generale dei membri della Pontificia accademia per la vita, 5. 10. 2017., https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/october/documents/papa-francesco_20171005_assemblea-pav.html (20. 2. 2023.), br. 3.

⁵⁵ Usp. Papa Franjo, *Amoris Laetitia*, br. 56.

i djevojčice potiču da propituju, od najranije dobi svog postojanja, jesu li muškarci ili žene, sugerirajući da svatko može izabrati spol. To su ideološke kolonizacije podržane i u vrlo utjecajnim zemljama, čak i u onim zemljama i kulturama koje se protive ovoj novoj i radikalnoj antropologiji⁵⁶.

3. RODNA IDEOLOGIJA I FENOMEN TRANSRODNOSTI

Ako je rod konstrukt društva, onda je i svaka seksualna orijentacija konstrukt društva. Kao što se kod roda govori o kontinuumu, fluidnosti, varijabilnosti, tako se kod seksualne orijentacije govori o multidimenzionalnosti, nesvodivoj na navodno prisilnu, kulturološki nametnutu heteroseksualnost⁵⁷, što je nužno dekonstruirati, jer: „Rodni identitet, seksualna orijentacija i seksualno ponašanje mogu postojati u svakoj zamislivoj kombinaciji.“⁵⁸ Moramo ponoviti da se rodnoj teoriji prigovara nedostatak empirijskih istraživanja, zbog čega ona ostaje na razini teoretskog konstrukta: „Zadržavajući se samo na razini teoretiziranja, bez empirijskog pokrića određenih hipoteza od strane znanstvenih disciplina relevantnih za ljudsku spolnost, rodna teorija ostaje u području hipotetičkog konstrukta.“⁵⁹ Međutim, uvođenje tog hipotetičkog i apstraktnog konstrukta u društvene, kulturne, obrazovne i zakonodavne institucije ima realne, konkretne i pogubne posljedice, što se posebno pokazuje na području zdravstvenog pristupa transrodnoj djeci.

Naime, zahtijevanje revizije zakonski odredaba kako bi se svim pojedincima omogućilo da svoj identitet i seksualnu orijentaciju žive slobodno, a u ime jednakosti i nediskriminacije, ne samo da čini distorziju prava, jer se odmiče od ontološki kriterija kao temelja pravne norme te individualne želje pretvara u pravo⁶⁰, nego se događa i odmak od objektivnosti prema psihologiziranju prava. Dakle, nije više osoba u njezinom tjelesno-psihološko-duhovnom jedinstvu i nedjeljivosti izvor prava, nego samo jedan njezin dio (psihička želja)

⁵⁶ Usp. Sergio Centofanti, Santa Sede: L'ideologia gender, passo indietro per l'umanità, 21.3.2019., <https://www.vaticannews.va/it/vaticano/news/2019-03/santa-sede-auza-papa-francesco-ideologia-gender-passo-indietro.html> (20.2.2023.).

⁵⁷ Usp. Ivan Poljaković – Goran Dodig, (Ne)znanstvenost rodne teorije, 41-42.

⁵⁸ Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, Psychological and Medical Care of Gender Nonconforming Youth, *Pediatrics* 134 (2014.) 6, 1190.

⁵⁹ Usp. Ivan Poljaković – Goran Dodig, (Ne)znanstvenost rodne teorije, 39.

⁶⁰ Usp. Danijela Rupčić, Značenje pojma rod..., 170-171. 183.

postaje izvor prava. Time se događa ekstrapolacija prava jer se ono svodi na želju pojedinca. Ali, ljudsko je tijelo normativno. Nije neki indiferentni, sporedni podatak, ono otkriva čovjeka, izražava samu osobu. Muška ili ženska tjelesnost nije privremena i formalna vanjska pojava, nego izvorna, konstitutivna i normativna manifestacija nečijeg bića. "Niti psiha može apsorbirati duh, niti duh može svesti tijelo na bezvrijedan oslonac kojega se ravnodušno može riješiti."⁶¹

Implementacija revidiranih pravnih odredaba ima pogubne posljedice na području zdravstvenog pristupa transrodnim osobama. Paradoksalno, ali upravo transrodnost koja traži izmjenu tijela, pokazuje da ljudsko tijelo jest normativno, da nije sporedno jer ono i dalje predstavlja izvor značenja. Naime, barem one osobe koje traže medicinsku i kiruršku tranziciju, one ne samo da se ne osjećaju kao muškarac ili žena nego one ne podnose doživljaj svog tijela kao muškog ili ženskog, dakle, morfološka struktura tijela i dalje ostaje izvor značenja⁶². No usklađivati tijelo prema zahtjevima psihe, pokazalo se prilično kontroverznim, posebno u novije doba, kada se takav oblik medicinske skrbi primjenjuje i na djeci.

Budući da se polazi od toga da je zamisliva svaka moguća kombinacija na području rodnog identiteta, seksualne orijentacije i seksualnog ponašanja, dijagnoza koja je transseksualizam smatrala poremećajem seksualnog identiteta, promijenjena je u dijagnozu rodne disforije. S tom se dijagnozom naglasak prebacio s osobnosti pacijenata na širok spektar patnje koju prolaze transrodne osobe zbog neusklađenosti biološkog spola i rodnog identiteta. S ovom promjenom u nomenklaturi došlo je i do promjene u medicinskoj skrbi. Ta skrb nije više isključivo psihološko-prihijatrijske naravi, nego se proširuje na rodno afirmativnu terapiju, odnosno fenotipsku tranziciju kroz tri etape: hormonalna supresija puberteta; administracija unakrsnih hormona te na koncu kirurška preraspodjela spola⁶³.

⁶¹ Mauro Cozzoli, *Il problema etico del transsessualismo*, 808.

⁶² Usp. Gruppo di studio in bioetica presso L'ufficio Nazionale per la pastorale della salute della Conferenza Episcopale Italiana, *Transgenderismo e transessualità*, Nota N 2/2022., https://salute.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/26/2023/02/01/GruppoStudioBioetica_nota_02_transgender.pdf (12. 1. 2023.), 8-9.

⁶³ Usp. American Psychiatric Association, *Gender-Affirming Therapy.*; American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. A Guide for Working With Transgender and Gender Nonconforming Patients: Gender Dysphoria Diagnosis* (2013.); <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/diversity/education/transgender-and-gender-nonconforming-patients/gender-dysphoria-diagnosis> (11. 1. 2023.); Guido Giovanardi, *Buying time or arresting development? The dilemma of administering hormone blockers in trans children*

Naglašava se da takva terapija nije cilj liječenja, nego da postoji kao način kako bi rodno neusklađene osobe mogle promijeniti svoje vanjsko tijelo i predstavljati ono što jesu u svom umu, odnosno: „Terapija potvrđivanja roda je terapijski stav koji se fokusira na afirmaciju rodnog identiteta pacijenta i ne pokušava ga ‘popraviti’.“⁶⁴

Premda postoje neke studije koje su pokazale učinkovitost tih ranih medicinskih intervencija u smislu smanjenja ili uklanjanja patnje povezane s rodnom disforijom, što uključuje i smanjen rizik od suicidalnosti, ipak ne postoji znanstveni konsenzus oko upotrebe blokatora puberteta, a budući da je primjena ove intervencije novijeg datuma, mnogi stručnjaci su kritični prema tom tretmanu, a njegove nedostatke donose i znanstveni članci koji ga podržavaju. Naime, brojne su nepoznanice oko same etiologije bolesti, stoga je onemogućena i uspostava sigurne dijagnoze. Brojne su nepoznanice o dugoročnim posljedicama i supresije puberteta i korištenja unakrsnih hormona za fenotipsku tranziciju. Brojni su podatci da posljednjih godina raste broj pacijenata, a i samih klinika specijaliziranih za rodno zdravlje, kao i podatci koji govore da normalizacija transrodnosti i društveno oponašanje utječu na povećanje transrodne djece⁶⁵.

Dakle nedostatke rodno afirmativne terapije potvrđivanja roda donose i članci koji taj oblik terapije podržavaju. Izdvajamo dva primjera koji, prema našem shvaćanju, eklatantno sažimaju sve nedostatke. „Mnogo je pitanja bez odgovora: utjecaj supresije puberteta i hormonske međuspolne terapije na dugoročni razvoj mozga i zdravlje kostiju; rizik od razvoja kroničnih medicinskih stanja, poput dijabetesa, hipertenzije i dislipidemije; kao i posljedice preporučene intervencije za mentalno zdravlje. Stručnjaci za rodna pitanja koji rade s mladima važu nepoznate rizike pružanja trenut-

and adolescents (2017.), <http://dx.doi.org/10.1016/j.pbj.2017.06.001> (24. 4. 2023.), 1.

⁶⁴ American Psychiatric Association, Gender-Affirming Therapy; American Psychiatric Association, Medical Treatment and Surgical Interventions.

⁶⁵ Vidi: Usp. Heather Brunskell-Evans – Michele Moore, From ‘Born In Your Own Body’ to ‘Invention’ of ‘The Transgender Child’, 3-5. Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, Psychological and medical care..., 1186. 1190. American Psychiatric Association, History and Epidemiology; Guido Giovanardi, Buying time or arresting development?..., 2; Paul W. Hruz, Deficiencies in Scientific Evidence for Medical Management of Gender Dysphoria, *The Linacre Quarterly* 87 (2020.) 1, 35. 38. David Bell, Foreword, u: *Inventing Transgender Children and Young People*, ur. Michele Moore – Heather Brunskell-Evans, Cambridge Scholars Publishing, 2019., xv. Lisa Littman, Rapid-onset gender dysphoria in adolescents and young adults: A study of parental reports, *Plos one* 13 (2018.) 8, 1-3.

nih intervencija s neposrednim rizicima nepružanja takvih intervencija, koji uključuju depresiju, anksioznost, loše funkcioniranje i suicidalnost.⁶⁶ Jack Drescher, profesor psihijatrije i član *Radne grupe za reviziju Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje*, Američke psihijatrijske udruge ističe: „Tretman ekstremno rodno različite djece ostat će kontroverzan s obzirom na to da su neke temeljne pretpostavke kliničara stvar mišljenja, a ne empirijski podataka.“⁶⁷ Dakle ovo je izjava čovjeka koji je radio na promjeni dijagnoze transseksualizma kao poremećaja seksualnog identiteta u dijagnozu rodne disforije, o čemu sam govori u ovdje korištenom i prije navedenom članku. Na navedenim citatima morao bi stati sav ideološki rat koji se vodi oko ove teme; sve brojne rasprave, dokazivanja i osporavanja metodologije i dobivenih podataka, u kojima se čovjek uistinu lako izgubi, i stoga izgubi iz fokusa ono primarno, odnosno činjenicu da se biološki zdrav spol mutilira na temelju pretpostavki i mišljenja, bez dovoljno empirijskih podataka o učinkovitosti i posljedicama!

Sve nabrojano izaziva prilično oštre reakcije protivnika afirmativnog pristupa. Recimo članovi Američkog koledža pedijatarata oštro se protive normaliziranju dječjeg poremećaja. Rodno afirmativnu terapiju nazivaju društvenim eksperimentom nad djecom te tvrde kako je zavaravanje djece da je cjeloživotno kemijsko i kirurško oponašanje suprotnog spola normalno i zdravo, zapravo grubo zlostavljanje djece. Posebno ističu da pubertet nije bolest, da upravo pubertet donosi olakšanje transrodnoj djeci jer potiče razvoj mozga i razvoj tijela, što dovodi do postupne identifikacije s vlastitim biološkim spolom. Zbog čega odlučno zahtijevaju da se prekine s postojećom ideologijom društvenog eksperimenta nad djecom te da se nužno vrati dijagnoza i liječenje poremećaja rodnog identiteta⁶⁸.

Zbilja nije jasno kako se mogao puki teoretski konstrukt podići na razinu istine i implementirati u sve noseće društvene institucije. Još je manje jasno kako se na temelju takvog teoretskog konstrukta mogao dopustiti novi i neprovjereni sustav medicinske skrbi maloljetne djece. Zbog toga, uz povećanu svijest o patnji koju prolaze transrodne osobe, širem društvu, ali i medicini posebno ostaje snažan moralni imperativ za boljim razumijevanjem ovog stanja, njegovih uzroka i pružanjem stručne medicinske pomoći toj iznimno

⁶⁶ Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, *Psychological and Medical Care...*, 1190.

⁶⁷ Jack Drescher, *Controversies in Gender Diagnoses*, *LGBT Health* 1 (2013.) 1, 4.

⁶⁸ Usp. Den Trumbull – Michelle A. Cretella – Miriam Grossman, *Puberty Is Not a Disorder*, 1.

ranjivoj populaciji. Akademskoj zdravstvenoj zajednici ostaje dužnost pridonijeti rigoroznom kliničkom istraživanju novih pristupa u liječenju, razumijevanju psiholoških utjecaja, korištenju modernog psihijatrijskog pristupa kao što je bihevioralna terapija⁶⁹. U međuvremenu, nužno je prekinuti invazivni pristup za čiju djelotvornost ne postoji dovoljno empirijskih podataka. Isto tako je nužno razviti zdrav znanstveni dijalog oko ove stvarnosti, onemogućavajući ideološkim pozicijama bilo kojeg spektra ikakav upliv u ovu stvarnost. A jednako je tako nužno raditi na društvenoj profilaksi, odnosno razvijati društvenu osjetljivost za transrodne osobe i patnju koju one prolaze, kako bi se uklonila homofobija a njima olakšalo postojanje u društvu čiji su punopravni članovi.

ZAKLJUČAK

Stoljetno tumačenje seksualnosti isključivo u biološkom ključu, proizvelo je brojne nepravde *po prirodi slabijem spolu*. Budući da su bile svedene samo na spolnu razliku, ženama su uskraćivana brojna ljudska prava, priznata muškarcima, od muškaraca, samo zato što su muškarci. Crkva je priznala određene propuste i zakašnjenja u takvom društvenom oblikovanju, koje je, što pod utjecajem filozofskih strujanja, kulture, nemara, što zbog ignoriranja stvarnosti, stoljećima sprječavalo inkulturaciju Isusove poruke o apsolutno jednakom dostojanstvu žena i muškaraca. Borba za ljudska prava žena, borba protiv degradirajućih uloga koje su im nametnute na temelju biološkog spola, s vremenom se pretvorila u borbu za dokidanje same biološke osnove na kojoj počiva razlika u muško/ženskim ulogama. S tim je diskursom nastala rodna teorija, sustav koji jest pokušao odgovoriti na legitimne težnje i ispraviti povijesne nepravde, no koji je ostao na razini pukog teoretskog konstrukta jer je znanstveno, antropološki, racionalno neutemeljen i neodrživ. Iz tog razloga Crkva rodnu teoriju i naziva rodom ideologijom.

Premda je u pitanju puki teoretski konstrukt, rodna ideologija ima stvarne i ozbiljne posljedice, posebno u medicinskoj skrbi transrodne djece, jer je u pitanju neprovjereni standard skrbi, s jednako toliko neprovjerenim posljedicama tog pristupa. U knjizi *Sudbina čovjeka u suvremenom svijetu* filozof Nikolaj Berdjajev tvrdi: „Čovjeka je u svim vremenima gazila povijest. Povijest je bila čovjekova sudbina, ali čovjekova sudbina nikad nije zanimala povijest.“⁷⁰

⁶⁹ Usp. Paul W. Hruz, *Deficiencies in Scientific Evidence ...*, 39.

⁷⁰ Usp. Nikolaj Berdjajev, *Sudbina čovjeka u suvremenom svijetu. Za razumijevanje naše epohe*, Verbum, Split, 2007., 7.

Ova rečenica u kontekstu transrodnosti ima dodatnu težinu, jer sve nesigurnosti u pogledu rodno afirmativne terapije govore da su djeca, ali i odrasli, oni koje povijest gazi i čija sudbina ne zanima povijest. Oni su postali žrtve šireg društvenog ignoriranja i prihvaćanja određenih povijesnih kretanja, žrtve međugeneracijskog pranja ruku od odgovornosti. Rodna ideologija dokida narav čovjeka, izručujući ju nekim anonimnim fluidnim procesima i apstraktnim terminima, koji zapravo imaju jako stvarne, konkretne i ozbiljne posljedice.

Ako je binarna podjela spola, odnosno rodni identitet utemeljen na njoj samo društveni konstrukt protiv kojega se bori rodna ideologija, nije li onda i nebinarni spol i svi mogući rodni identiteti isto tako samo novi društveni konstrukt? A kako se boriti protiv jednog konstrukta stvarajući novi? Odnosno, ako je stoljetni ljudski razum, posebno moderna medicina, mogla napraviti tako zastrašujuće pogrešan konstrukt ne samo na razini interpretacija nego na razini elementarnih podataka, kako uopće vjerovati postojećem razumu koji stvara nove konstrukte, još ozbiljnije: kako takvom razumu predati sudbinu djece, ali i odraslih, njihovih obitelji, ali i cjelokupnog društva?

FEMINISM, GENDER IDEOLOGY, TRANSGENDERISM. SOME ASPECTS AND POSITION OF THE CHURCH

Summary

The centuries-old interpretation of sexuality in a biological key configured socio-political structures that caused numerous injustices by treating women as biologically weaker and therefore inferior beings. On the basis of their biological sex, they were assigned certain roles (gender roles) that created this subordination, derived from it, but also strengthened it. The desire to get rid of the roles assigned to the female gender turned into a fight against biological determinism and stereotyping, which not only deconstructed gender roles, but over time also extended to the deconstruction of the biological gender itself, through gender-affirmative therapy (transition). Thanks to the socio-cultural atmosphere and techno-scientific power, the deconstruction of biological sex is presented as a legitimate way of medical care for transgender persons, which, however, causes numerous criticisms. Bringing the position of the Church on the subordination of women and gender theory, the article brie-

fly presents the connection between radical feminism and gender theory, and points out the concrete consequences of this theoretical approach in the medical care of transgender children.

Key words: subordination of women, feminism, gender theory, position of the Church, transgenderism